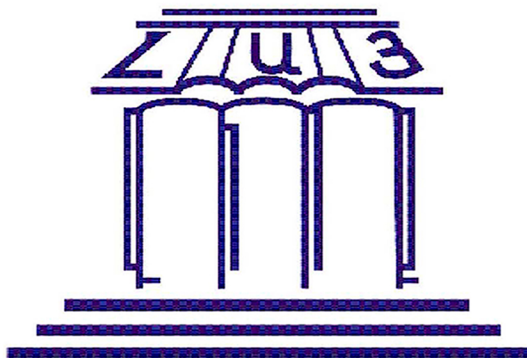

Հայկական գիտահետազոտական հանգույց
Armenian Research & Academic Repository

Սույն աշխատանքն արտոնագրված է «Մտեղծագործական համայնքներ
ոչ առևտրային իրավասություն 3.0» արտոնագրով

**This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial
3.0 Unported (CC BY-NC 3.0) license.**

Դու կարող ես.

պատճենել և տարածել նյութը ցանկացած ձևաչափով կամ կրիչով
ձևափոխել կամ օգտագործել առկա նյութը ստեղծելու համար նորը

You are free to:

Share — copy and redistribute the material in any medium or format

Adapt — remix, transform, and build upon the material

ՀԱՅԿԱՍՏԱՆԻ ԳՐԱԴԱՐԱՆԱԴԱՐՆԵՐԻ ԿԵՆՏՐՈՆԻ ԹԻՒՆ 3

ԼՈՅՍ

ՍԷՐ

ԿԵԱՆՔ

ՄԱՆՈՒԿՆԵՐՈՒ ՀԱՄԱՐ

ՀԱՆՐԻ ԲԵԼՈՒՆ

ՄԵԾ ԳԻՏՈՒՆ ՄԸ

(ԼՈՒԻ ԲԱՍԴԵՐ)

Թարգմանեց

Գ. Ս. ՄԱՆԱԹԵԱՆ

Գրականաւ - Հրատարակիչ

Պիմեն Օտարեան

Չամախանի քիւ 73

Կ. ՊՈԼԻՍ

1926

087-1

Պ-40

ԳԻՆ 15 ՂՐՇ.

38

23 JUN 2009

ՔԻ ՄԱՏԵՆԱՇԱՐ ԱՆՈՐ ԴՊՐՈՑՆԻ — ԹԻՒ 3

ԼՈՅՍ

ՄԷՐ

ԿԵԱՆՔ

087.1
7-40

✦ ՄԱՆՈՒԿՆԵՐՈՒ ՀԱՄԱՐ ✦

ՀԱՆՐԻ ԲԵՂԻԷ

ՄԵԾ ԳԻՏՈՒՆ ՄԸ

(ԼՈՒԻ ԲԱՍԴԵՕՐ)

ԹԱՐԴ ՄԱՆԵՑ

Գ. Ա. ՄԱԼԱԹԵԱՆ

ԳՐԱԿԱՃԱՌ-ՀՐԱՏԱՐԱԿԻՉ

ՊԻՄԷՆ ԶԱՐԴԱՐԵԱՆ

Զափաֆերլար, Թիւ 73

Ե. ՊՈՒԼԻՍ — 1926

19.07.2013

16695

ՄԵԾ ԳԻՏՈՒՆ ՄԸ

II. — ՀԱՅՐԵՆԱԲԱՂՋՈՒԹԻՒՆ

— Եկուր նայէ՛, Լուի, ի՜նչ գեղեցիկ է անիկա:

— Հապա ասիկա՞. կը կարծես որ յաջողուած չէ՞:

Խօսելով հանդերձ, դեռատի Լուի Բասդէօր կըսկսի արագ արագ դառնալ իր կրունկին վրայ և գոռոզութեամբ փոքրիկ ընկերոջը ցոյց կուտայ մին այն գուղձերէն որոնք շեռուցման կը ծառայէին, և դորոնք ձեռք կը բերէին՝ ազադի մնացորդները ճնշելով:

Տեսարանը արդարև տեղի կ'ունենար խաղախորդարանի մը մէջ, Արպուա քաղաքին դրան մօտերը, ոչ հեռի այն կամուրջէն որ շինուած է՝ մէկ մղոն վերէն բղիող սիրուն գետակի մը, Գիւիգանսի վրայ: Զուրը, վճիտ ու սառնորակ, ժայռերէն ելլելէն ետքը, քաղաքին շրջանը կ'ընէր և կ'անցնէր այն խաղախորդարանին առջեւէն ուր տեղաւորուած էր Ժօզէֆ Բասդէօր և ուր իր որդին, դեռատի Լուին, նոյն միջոցին կը խաղար իր ընկերներէն մէկուն, Ժիւլ Վէրսէլի, հետ:

Որքան գուարճալի էր խաղախորդարանին բակը ուր՝ մորթի պատրաստութեան համար, եօթը հոր բացուած էր կարգաւ, և ուր գետինը թափած կ'ըլլային կեղեւի կտորուանքները՝ դորոնք օգտակար ընել շատ հաճելի կը գտնէին այս աղաքը:

Տպագրութիւն ԱՐԵՒ

Թիւ 39, Կ. Պոլիս, Պապր Սլի հասցեայ, Թիւ 39

№ 18

49200-65

Առ այժմ, Լուի Բասդէօր և ժիւլ Վէրսէլ
նոր խաղ մը գտած էին: Աղաղին աւելցուկ-
ները կը լեցնէին երկաթէ բոլորակներու մէջ,
յետոյ, կրունկի բուռն ու շրջառիկ շարժու-
մով մը, կը շինէին խել մը գուղներ որոնք
յետոյ պիտի գործածուէին իբրեւ շեռուցման
նիւթ:

Չկնտասկան ուշագրաւ գրասանկներ կը կազմակերպէր:

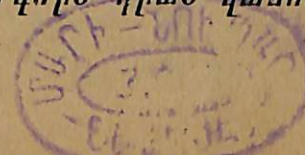
Լուի Բասդէօր մեծ հաճոյք կ'զգար ժիւլ
Վէրսէլի ընկերակցութենէն, վասնզի այս վեր-
ջինը՝ ուռկան նետելու մէջ մեծ յաջողակու-
թիւն ունէր, և կրնար՝ Գիւլիզանսի ափանց
վրայ ձկնորսական ուշազրաւ զբօսանքներ
կազմակերպել:

Լուի Բասդէօրի փոքրիկ դրացիները ու-
զած էին նաեւ որ թռչունի որսորդութեան
ալ տանին զանի, բայց ազնիւ տղան արդէն
ա'յնքան զգայուն էր և ա'յնքան բարեսիրտ որ
հաճոյք չէր զգար զբօսանքէ մը զոր բարբա-
րոսական կը նկատէր: Վիրաւորեալ արտոյտի
մը տեսքը իսպառ խոտելի ըրած էր անոր աչ-
քին՝ այս անգութ զբօսանքը:

Եւ յետոյ, պէտք էր նաեւ միտք բերել
աշխատութիւնը: Եւ դեռատի Լուին շատ
հպարտ էր հիմա որ ընդունուած էր Արպուլայի
գօլէժը ուր՝ գիրքերով ու մանաւանդ խոշոր
բառարաններով ծանրաբեռնուած՝ կ'երթար
միշտ:

Լուի Բասդէօր, որ հիմա տասներհինգ տա-
րեկան էր, շուտով հասկցած ու գնահատած
էր այն զոհողութիւնները որոնց կ'ենթարկէր
հայրն ինքզինքը՝ լուրջ կըթուլիւն մը աւան-
դելու համար իրեն: Ուստի սկսած էր եռան-
դով ու փութաշանութեամբ աշխատիլ:

Արպուլայի գօլէժին գլխաւորը, Պ. Բօմանէ,
վարժապետ մըն էր որ կրնար իր աշակերտ-
ներուն բարեմասնութիւնները գուշակել: Շատ
շուտով ուշադրութիւն դարձուց մատաղատի
Լուի Բասդէօրի վրայ, ո'չ այնքան անոր
յաջողութիւններուն պատճառաւ, որչափ
ուսման համար ցոյց տուած եռանդին և աշ-
խատութեան մէջ ի գործ դրած կանոնաւորու-
թեանը համար:

Շատ անգամներ արդէն Պ. Բօմանէ մեծ հաճոյք զգացած էր հարցաքննելով Լուի Բասդէօրը և երկարօրէն խօսակցելով իր դեռատի աշակերտին հետ՝ գօլէժի բակին մէջ, շրջապայտեան պահերուն։ Նոյն իսկ օր մը յայտնեց Բասդէօրի թէ մեծ յոյսեր կ'երկնէր անոր ապագայի մասին, և կը փափագէր տեսնել զանի համբաւաւոր վարժապետանոցին աշակերտաց շարքին մէջ։

Վարժապետանոց։ Ի՞նչ գեղեցիկ երազ։

Այս անգամուն, Լուի Բասդէօր այլ եւս մոռցաւ՝ խաղախորդարանի բակին մէջ տեղի ունեցած զուարթ խաղերը և գետակի ափանց վրայ կատարուած երկար գեղեցիկութիւնները։ Մէկ դի դրաւ ձկնորսական իր գործիքները և խորասուզուեցաւ ուսման մէջ՝ ամբողջ ժամեր, ուշադիր, հակած մնալով գրասեղանին վրայ։

Եւ իրիկուն մը, ճաշէն ետքը, խաղախորդարանին մէջ տեղի ունեցաւ սիրալիր վիճաբանութիւն մը որ թունդ հանեց Լուի Բասդէօրին սիրտը։

Խնդիրը իր վրայ և իր ապագային վրայ կը դառնար։

Ժօզէֆ Բասդէօր տաք տաք կը խօսէր Արպուայի գօլէժի գլխաւորին, Պ. Բօմանէի, հետ և Բարիզի աւագ քսղաքապետութեան մէկ պաշտօնատարին, հազարապետ Պարպիէի հետ որ արձակուրդով Արպուա կուգար ստէպ։

— Այնպէս կը կարծեմ ես, կը հաստատէր Պ. Բօմանէ, որ խելացի և ուսումնասէր տղայ

մըն է Լուին, և թէ պէտք է Բարիզ ղրկել զանի որ ուսմանց ընթացքն աւարտէ։ Այսպէս կընայ, նպաստաւոր պայմաններու մէջ, ներկայանալ վարժապետանոց՝ աշակերտ արձանագրուելու։

— Բայց ի՞նչ պէտք ունի վարժապետանոց մտնելու, կը յայտարարէր հայրը, գլուխը թոթուելով։ Նոյնչափ լաւ չէ՞ր ըլլար և հաւանաբար նոյն իսկ աւելի բարեգէպ, եթէ ապագային՝ գոհանար Արպուայի գօլէժին մէջ ուսուցչապետի տիտղոս մը առնելով։

— Մեր գօլէժին պէս պզտիկ գօլէժի մը բեմը չէ՛ որ պիտի վարէ ձեր որդին, պնդեց Պ. Բօմանէ։ Աւելի՛ մեծ ապագայ մը ունի։

— Չէք կընար դուք իսկ հաւանիլ, սակայն, որ հայրենի տունէն հարիւր մղոն հեռու տեղ մը, և այն ալ Բարիզ, ղրկեմ տղայ մը որ տասնըվեց տարու չկայ տակաւին, յայտարարեց Ժօզէֆ Բասդէօր։

— Ի՞նչ մեծ խնդիր, միջամտեց հազարապետ Պարպիէն։ Բարիզի մէջ չիկորսուիր ան։ Եւ յետոյ, ես հո՛ն պիտի ըլլամ։ Յանձնառու կ'ըլլամ նոյն իսկ այդ ազնիւ տղուն խնամակալութեան։

— Այո՛, բայց շատ սուղի պիտի նստէր այդ բանը ինծի, առարկեց հայրը, քիչ մը խռոված իր երկու բարեկամներուն փաստերէն, և սակայն վարանոտ և միշտ խոհեմ...

— Կեցի՛ր այդ տեղ, ընդմիջեց հազարապետ Պարպիէ վճռական շարժումներով մը։

Դրամի խնդիրը դիւրին կը լուծուի : Լատին թաղին մէջ, Ֆէօյանդիններու անելը, նախապատրաստական պատուական դպրոց մը կայ : Արդ՝ այս գիշերօթիկ դպրոցին տնօրէնն է Ֆրանշ-Գօնդուացի մը, Պ. Պարպէ, որ անշուշտ ձեր որդւոյն համար նոյն բանը կ'ընէ ինչ որ արդէն ըրած է շատ մը հայրենակիցներու համար . թերաթոշակ կ'ընդունի զանի :

Այս անգամ Ժօզէֆ Բասդէօր՝ իր երկու բարեկամներուն ընելիք առարկութիւն չունէր այլեւս . ուստի, ժպտելով, ըսաւ անոնց .

— Լա՛ւ : Համոզուեցայ ձեր խօսքերուն : Հոկտեմբերին Բարիզ կը զրկեմ Լուին :

Պատանին Բասդէօր չափազանց ուրախացաւ այս որոշումէն :

Ինքզինքը բարեբաղդ կը համարէր ո՛չ միայն անոր համար որ Բարիզը պիտի տեսնէր և՛ դարձեալ, զոհ էր չէ՛ թէ որովհետեւ Պ. Բօմանէ զինքն արժանի դատած էր Վարժապետանոցի աշակերտութեան . այլ վասն զի խանդավառութեան ուրիշ պատճառ մը ունէր : Արպուտ պատուական քաղաքէն մինակը չպիտի բաժնուէր : Իր խաղերուն ընկերը, Ժիւլ Վէրսէլ, ա՛ն ալ, պիտի երթար Բարիզ : Եւ պիտի պատրաստուէր պսակաւորի աստիճանին :

Կարելի է մակտրերել թէ այս նշանաւոր բառը «Բարիզ», որ սքանչելիքներու աշխարհք մը կը ներկայացընէր անոնց աչքին, որքա՛ն անգամներ արդեօք յեղյեղեցին երկու բարե-

կամները՝ Գիւլգանսի երկայնքին իրենց կասարած խօսակցութեանց միջոցին : Անոնք մոռցեր էին գետակին մէջ կայտառող ձուկերը և բարեյաջող ձկնորսութիւնները : Իրենց ապագային վրայ միայն կը խորհէին, կամ մանաւանդ իրենցմէ մէկուն ապագային վրայ : Վասն զի Ժիւլ Վէրսէլ ընտիր բնութիւն մը ունէր : Փառասիրութենէ բոլորովին զերծ, ուրիշ բան չէր ուզեր եթէ ոչ խաղաղ կեանք : Յաջողութիւն մը միայն կը շահագրգռէր զինքը, այն է՝ իր բարեկամին յաջողութիւնը : Բացարձակ վստահութիւն ունէր Լուիի յաջողութեան վրայ : Եւ Ժիւլ Վէրսէլ արդէն ցնծալից խանդավառութեամբ կը խօսէր Վարժապետանոցին վրայ, որպէս թէ ինքն էր որ պիտի մտնէր այնտեղ :

Որպիսի՜ անհամբերութեամբ Լուի և Ժիւլ սպասեցին այն օրուան յորում պիտի մեկնէին Բարիզ :

Հասաւ վերջապէս այդ բաղձալի օրը, և երկու պատանիները փութացին զացին սուրհանդակի օթեւանին մեծ բակը ուրկէ պիտի մեկնէր նշանանւոր ու ծանրաշարժ ճեպընթացը որ զանոնք՝ իրենց երազներու քաղաքը պիտի տանէր :

Այն ժամանակները — 1838ին — Արպուտ չէն Բարիզ ճամբորդութիւնը պզտիկ գործ մը չէր :

Ընտանիքները՝ մեկնողներուն ընկերացած՝ ողջերթի կուգային, և հրաժեշտի ողջոյնները երկար ու սրտաշարժ կ'ըլլային :

Բայց Լուի Բասդէօր և Ժիւլ Վէրսէլ դե-
ռատի են, ու բարեբաղդ կըզգան իրենք զի-
րենք որ նոր երկիր պիտի տեսնեն : Կարծես
թէ աշխարհը նուաճելու կ'երթային : Բարիդի
վրայ մտածելը միայն՝ կը բաւէ որ մոռնան
բաժանումին թեթեւ վիշտերը և սրտայնդիչ
սիրաժպիտ խօսքերով մխիթարեն մնացող-
ները :

Հոկտեմբերի ցրտասառոյց առաւօտ մըն
է : Անձրեւախառն ձիւն կը տեղայ : Օդը լե-
ցուն է տխրութեամբ :

Բայց ահա՛ լծուած են ձիերը և բեռցուած
են հակերը : Մեկնելու վայրկեանն է :

Ճեպընթացին ներքնակողմը և անոր բո-
լորախորշին մէջ տեղ չկայ . ուստի երկու
տղաքը՝ պարտաւորուած՝ կը կծկըաին վաշին
(սայլակի ծածկոյթ) տակ, կառապանին ետե-
ւը : Պատուէր կը տրուի անոնց որ լաւ ծած-
կուին և պաղ առնելէ գգուչանան :

Եւ կառապանը կը խարազանէ ձիերը :

Հրաժեշտի վերջին ողջոյններուն մէջտեղ,
ճամբայ կ'ելլէ ծանրաշարժ ճեպընթացը :

Հիւս թողած է Արպուա քաղաքը : Երկու
բարեկամները տակաւին կը դարձնեն գլուխ-
նին որպէս զի տեսնեն իրենց տունները որոնք
դրօցի են իրարու, և որոնք աներեւոյթ կ'ըլ-
լան ընդհուպ : Տակաւ առ տակաւ աներեւոյթ
կ'ըլլայ նաև եկեղեցիին քառակուսի աշտա-
լակը :

Ժիւլ Վէրսէլ, թերեւս իր յուզումը ծած-
կելու համար, խնդալով կ'ըսէ .

— Քիչ մը ետք տուներ, պալատներ, յի-
շատակարաններ պիտի տեսնենք : Բարի՛զը
միայն մնաց :

Լուի Բասդէօր չպատասխանեց : Քաշ-
ուած կըծկըտած՝ վազին տակ որ կը պատըս-
պարէր զինք ձիւնէն, կը խորհի հօրենական
տնակին վրայ և ծննդավայրին, Ֆրանշ-Պօն-
դէի, պատուական հողին վրայ : Միտը սաս-
տիկ կը սեղմուի միտք բերելով թէ այս անց-
եալն ամբողջ, այնքան քնքռւշ յիշատակնե-
րով լեցուն, կը հեռանայ անիւի ամէն մէկ
թաւալումին :

Հիմա կարեւոր հանգոյցներէ կ'անցնին :
Տոլ, Տիժոն, Օքսէր, Ժուանեի, Սանս, Ֆօն-
դէնպլէօ : Բայց երկու տղաքը չեն զուարճա-
նար ինչպէս կը կարծէին իրենք թէ պիտի
զուարճանան՝ այս երկարածիգ ճամբորդու-
թեան ընթացքին որ եւս քան զեւս կը բաժնէ
զիրենք այն բոյնէն զոր թողած են :

Վերջապէս, ահա կը հասնին Բարիդ :

Անգամ մը որ Ֆէօյանդիններու անելին
մէջ, Պարպէի գիշերօթիկ դպրոցին մէջ կը
փակուին, երկու բարեկամները կըզգան պատ-
րանք մը որ, Լուի Բասդէօրի նուրը ու դիւ-
րագգած սրտին մէջ, քիչ մը ետք կը փոխուի
խորին վիշտ :

Անտարակոյս, պատուական Լուին անմի-
ջապէս աշխատութեան սկսաւ այն յօժա-
րակամութեամբ և այն համբերութեամբ որոնք
իր վրայ հրաւիրած էին Արպուայի գօլէժի

գլխաւորին բարեկամական համակրութիւնը . բայց , ասոր հետ մէկտեղ , բոլորովին կորսընցուցած էր իր զուարթութիւնը . ամէն օր դէմքը կը սկրնար :

Բաւական ժամանակ , երկու բարեկամներէն մէկը կամ միւսը բերնէն կը հանէր այնպիսի խօսք մը որ յայտնի կ'ընէր թէ իրենց մտածումը ուրիշ տեղ էր , և թէ իրենց երազները հիմա կը սաւառնէին Բարիզէ անդին՝ դէպի Արպուա :

Ժիւլ Վէրսէլ՝ գլուխը թոթուելով , կ'ըսէր .

— Հոգ չէ , Ֆէօյանդիններու անելէն անցնող առուակը մեզի ցաւագին վերջիշումը կուտայ սիրուն Գիւլիգանսի որ մրգաստաններու երկայնքէն կը վազէ ջրվէժի պէս :

Եւ Լուի Բասդէօր հառաչալից կ'աւելցընէր :

— Եթէ խաղախորդարանին հոտը քիչ մը շնչէի միայն , կարծեմ թէ աւելի կը բարւոքէր վիճակս :

Գիշերն էր մանաւանդ , Ֆէօյանդիններու ննջարանին մէջ , որ Լուի Բասդէօր կը մտածէր իրենց տունին և իրեններուն վրայ :

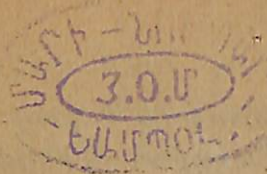
Անքնութեան ժաւերու միջոցին , մանկութեանը յիշատակները կը քրքրէր և կը հրահրէր անցելոյն սրտաշարժ մանրամասնութիւնները որոնք կը ծանրացնէին «հայրենաբաղձութիւն»ը : Միտքը կուգային հօրը այնինչ թանկագին խորհուրդը , սիրելի մայրիկին այսինչ ծայրայեղ ներողամտութիւնը , քոյր-բուն անուշիկ հոգածութիւնները :

Եւ , վաղայաջորդ օրը , մտամփոփ և բաղդին համակերպած՝ կ'սկսէր նորէն աշխատիլ բայց առանց եռանդի և առանց պատանեկան զուարթութեան : Օրէ օր կը հատնէր կը մաշէր : Եւ ա'յնքան ուշադրաւ էր անոր այս վիճակը որ Պ. Պարպէ , դպրոցին ազնիւ տնօրէնը , փոքրիկ Լուի Բասդէօրը սփոփելու համար ամէն միջոց փորձելէ ետք , վերջապէս ծնողացը իմաց տուաւ այն բարոյական ընկճումը որ կըսպառնար փոխութիւն ճշմարիտ հիւանդութեան մը :

Նոյեմբերի մէջ , առտու մը , մինչդեռ Լուի Բասդէօր մտախոհ կը շրջադայէր դպրոցի բակին մէջ , եկան իմացուցին անոր՝ խորհրդաւոր կերպով մը՝ թէ պարոն մը կ'ուզէր տեսնել զինքը :

Հայր Բասդէօրն էր , որ ինքն ալ , մտազբաղ և սրտաբեկ կ'երեւէր : Գորովագեղ գրկելէ ետքը իր որդին , առանց ուէ բացատրութեան՝ ըսաւ անոր . «Եկայ որ քեզ տանիմ» :

Եւ հայրը՝ յանդիմանական ո՛ր և է բառ մը չհանած բերնէն՝ Արպուա դարձաւ որդւոյն հետ : Իսկ որդին , անտարակոյս խղճի խայթ մը կ'զգար որ աւելի քաջ չէր եղած և թող տուած էր որ դիւրագգածութիւնը այսպէս յաղթէր իր կամքին : Բայց այս ցաւերը շուտով անհետացան , երբ նորէն տեսաւ Արպուայի զանգակատունը , յետոյ խաղախորդարանը , և երբ ինքզինքը գտաւ իրեններուն մէջտեղ , որոնք գորովագին շրջապատեցին զինքը , փայփայեցին : Եւ արդէն բժշկուած էր :

Բ. — ԳԻՒՂԻ ՆԿԱՐԻՉ

Երբ պատանի Լուի բասդէօր վերստացաւ եռանդը, երբ, մանաւանդ, շնչեց բնագաւառին օդը և խաղախորդարանին այն հոտը, զոր ցաւելով կը փնտռէր այնքան, վերստին սկսաւ իր ապագային վրայ խորհիլ: Այլ եւս քովը չէր բարեկամը, Ժիւլ Վէրսէլ, որուն հետ ուրախ զուարթ վիճաբանէր, գետակին ափունքներուն վրայ ձեմելով: Զբաղելու, գործելու պէտքը կ'զգար: Այն ատեն միտքը եկաւ թէ զծագրութեան ճաշակ ունէր, և գզրոցի մը խորշերուն մէջ փնտռեց գտաւ իր օրինակները և գունաւոր մատիտները:

Արդարեւ, Լուի բասդէօր՝ դպրոցական եղած միջոցին՝ Իլենիի (*Fusain*) մատիտով և զրաքարով բազմաթիւ ընդօրինակութիւններ ըրած էր, և այս նախափորձերով դրացիներուն զարմացումը զբաւած էր իր վրայ:

Ատկէ զատ, առտու մը երբ մայրը՝ ճերմակ գդակ մը զլուխը և սկովտական կապոյտկանանչ շալ մը ուսերուն՝ կը պատրաստուէր շուկայ երթալ, Լուի բասդէօր որ, այդ վայրկեանին կը խաղար իր գունաւոր մատիտներով, գաղափարն ունեցած էր նկարել մայրն այս կերպարանքին մէջ և շինած էր շատ հաւատարիմ ու շատ յաջող կենդանագիր մը:

Եւ ահա պատանին կը գրաւուի նկարչութեան կիրքով: Կը շինէ դրացիներէն մէկուն, տակառագործ հայր Կէսոյի կենդանագիրը՝ հանդիսական տարագով, մեկնոցը կապոյտ ու բաճկոնը՝ դեղին: Յետոյ կը գծէ Բոքեան ընտանիքը, մանաւանդ անոր երկու մանկամարդ աղջիկները, Լիտին ու Սօֆին, որոնք ճշմարտապէս շնորհալի են, կը գծէ նօտարը՝ լայն օձիքով թիկնոցին մէջ, գուարթադէմ: Կը գծէ ութսուն երկու տարեկան պառաւ կրօնաւորուհի մը, իր փողածեւ գտակով: Ունակ գրաւներու վերակացու պաշտօնեան: Վերջապէս կը Արպուայի շահապը, արծաթ թելով ասեղնած գէգործուած համազգեստովը, ճերմակ փողկապ դրած, պատուոյ Լէզէոնի խաչը՝ կուրծքին, եռագոյն գօտին՝ ուսընդանուր, և Լուի—Ֆիլիպեան ցցունքը՝ գագաթին:

Ամբողջ գիւղը անտարակոյս ներկայացուցած պիտի ըլլար այս հանդիսարանին մէջ, եթէ ազնուատենչ փառասիրութեան նոր նուազ մը եկած չըլլար աւելի լուրջ աշխատութեանց կոչելու Լուի Բասդէօրը:

Հոետորական շրջանի վախճանին, Լուի բասդէօր այնքան մրցանակ շահած էր որ Արպուայի շահապը իր մասնաւոր շնորհաւորութիւնները յայտնեց անոր: Արդէն, գօլէժին գլխաւորը, Պ. Բօմանէ, փայլուն աշակերտին յիշեցուցած էր իր երբեմնի երազները որոնց մէկ ծայրը մինչեւ վարժապետանոց կը յանդէր:

Լուի բասդէօր որոշեց աւարտել ուսմանց ընթացքը:

Բարիդ վերադառնալով թերեւս վտանգի մէջ իյնար նորէն:

Հայրենադադնութեան ենթակայ չի՞ պիտի ըլլար դարձեալ:

Ինչո՞ւ չերթար Պրզանսօնի գօլէժը: Ասիկա Արպուսիէն 48 քիլօմէթր միայն հեռու կը գտնուէր, և Ժօշէֆ բասդէօր հոն կուգար իր խաղախորդարանի կաշիները ծախելու, տօնավաճառի օրեր:

Ուրեմն, ահա Լուի Բասդէօր մտած է օրանշ—Գօնդէի Արքայական գօլէժը:

Նախ և առաջ իր ընկերներէն մէկուն կենդանադիրը շինեց, կենդանադիր մը որ շերմ շնորհաւորութեանց արժանացուց զինքը, և որ պատիւ ունեցաւ խօսարանին մէջ ցուցադրուելու:

Բայց նշարիչի համբաւը այլեւս չէր գոհացընէր Լուի բասդէօրը որ իր ծնողաց կը գրէր.

«Ասոնք ամէնը վարժապետանոց չեն տանիր զիս: Պէ՛տք է որ աշխատիմ: Անգամ մը որ մարդ աշխատութեան ձեռնարկէ, այլեւս առանց անոր չի կրնար ապրիլ: Նախ, ամէն բան՝ աշխարհի մէջ, անկէ կախում ունի: Գիտութեամբ՝ մարդ ուրիշ ալէն մարդոցմէ գերի վեր կը բարձրանայ...»

Եւ Լուի Բասդէօր՝ 1840 օգոստոս 29ին, կ'ընդունի դպրութեանց պսակաւոր իՊզանսօն:

Հիմա ո՛չ միայն իր գործին նուիրուած է բոլորովին, այլ կը հետաքրքրուի իր քոյրերուն դաստիարակութիւնովը և կը ջանայ որ

իր շուրջինները աշխատութեան սիրով տոգորէ: Այսպէս, դեռ տասնըութը տարեկան չեղած՝ իմանալով որ իր քոյրերը յառաջդիմութիւններ կը կատարեն, իրեններուն կը գրէ սատողները որոնք ամբողջ ծրագիր մը կ'արժեն.

«Սիրելի ծնողքս, քոյրերս, ձեր գրած երկրորդ նամակը մեծ հաճոյք պատճառեց ինծի. անով կ'իմանամ թէ, առաջին անգամ ըլլալով, կարծեմ, քոյրերս «կամեցած» են: Կամենալը, սիրելի՛ քոյրերս, շատ բան կ'արժէ. քանզի գործը, աշխատութիւնը միշտ կը յաջորդէ կամքին, և գրեթէ միշտ աշխատութիւնն ալ իրեն ընկեր կ'ունենայ յաջողութիւնը: Այս երեքը, կամք, աշխատութիւն, յաջողութիւն, մարդկային ամբողջ կեանքին անբաժան ընկերներն են: Կամքը փայլուն ու բարեյաջող ասպարէզներու դուռը կը բանայ. աշխատութիւնը անոնց մէջէն կ'անցնի, և անգամ մը որ ճամբորդութեան վախճանին հասնի, յաջողութիւնը կուգայ կը պսակէ գործը:»

Պրզանսօնի այս գօլէժին մէջն է որ Լուի Բասդէօր պիտի ճանչնար Շարլը Շաբիւին որ իր սերտ բարեկամը պիտի ըլլար և իր բոլոր մտածումներուն խորհրդակիցը:

Ուստի, երբ Շաբիւին՝ լաւ եւս պատրաստուելու համար վարժապետանոցին, Բարիդ մեկնեցաւ, Լուի Բասդէօր շերմ փափագ զգաց որ ընկերանայ անոր: Բայց Բասդէօրի հայրը, վախնալով որ մի՛ գուցէ իր որդին 1838ի տազնապին նման նոր տազնապ մը ունենայ, չի հաւանեցաւ որ մեկնի:

Շաբիւի Բարիզէն կը գրէր իր բարեկամին. «Ինչ որ հայրդ կ'ուզէ, զայն ըրէ, և երբէք մի՛ մոռնար թէ զքեզ չափէն աւելի սիրելովն համար է թերեւս որ քու խնդրածդ չ'ընեն երբեք:»

Եւ բարի ժողէֆ Բասդէօրը որ, արգարեւ, իր որդւոյն բարիքը միայն ունէր ի նկատի, յաջորդ տարին արտօնութիւն տուաւ անոր որ Շաբիւիին հետ Բարիզ երթայ:

Իր մեկնումին նախընթաց օրը, Բասդէօր ներկախառն մատիտով վերջին պատկեր մը շինեց, հօրը կենդանագիրը: Անոր մէջ ժողէֆ Բասդէօրը հաւատարմօրէն ներկայացուած է իր հզօր ճակատով, իր դիտող աչքերով, իր խոհական բերնով և հաստատ կամքի յայտարար իր ծնօտով:

Հիմա գիւղին նկարիչը յաւետ մէկ դի կը ձգէր իր թղթամատիտները և իր մատիտները: Բարիզ կ'երթար այնտեղէն ծծելու սէլն այն գիտութեան որուն պիտի նուիրուէր բոլորովին: Եւ այս բանը կը յիշեցընէ միամիտ ու սքանչելի խօսքը Արպուացի պառաւի մը որ Լուի Բասդէօրի համար կ'ըսէր. «Մեղք որ անիկա բնալուծական խառնակոյտի մը մէջ խորամխուեցաւ, իր կոչումին դէմ մեղանչեց. եթէ ոչ, պիտի յաջողէր նկարչի համբաւի մը տիրանալ:»

Գ. — ԴԵՌԱՏԻ ԳԻՏՈՒՆ ՄԸ

Լուի Բասդէօր և իր բարեկամը Շաբիւի Բարիզ են ահա, նորէ՛ն Պարպէի գիշերօթիկ դպրոցը: Այս անգամ, ծնողքին ուղղած առաջին նամակովն իսկ, Լուի Բասդէօր կը վստահացընէ զանոնք թէ հայրենաբաղձութիւն չպիտի ունենայ: Տեղաւորուած նստած է կոկիկ մը, և արդէն սկսած է եռանդալից աշխատութեան:

Բասդէօրի սենեակը, թէեւ դարձեալ Ֆէօյանդիներու անելին մէջ, բայց քիչ մը անշատ էր գիշերօթիկի բաժինէն:

Հետաքրքրական կէտ մը մեր ժամանակին համար՝ յորում կեանքի սղութիւն կը տիրէ. որովհետեւ հայրը պնդած էր որ կիրակի և հինգշաբթի օրերը երթայ Բալէ—Բուայեալ ճաշէ Շաբիւիի հետ, դեռատի Լուի հաշուած էր որ հետեւելով այս գործովագեղ խորհուրդին, ամէն մէկ ճաշի համար 32—40 սուի գումար մը ծախք կ'ըլէր: Ասկէ զատ, իր սալարկուն սենեակին համար, վառարան մը վարձու առած էր 8 ֆրանքի և իր սեղանին համար, 2 ֆրանքնոց ծածկոյթ մը հայթայթելու պերճանքն ըրած էր: 1842 թուականին էր:

Եւ յետոյ Լուի գնահատելով այն զոհողութիւնները որոնց արդէն յանձնառու եղած էին ծնողքը իր կրթութեան համար, դրամի մըսխում չէր ընեն: Նոյն իսկ դպրոցի թոշակին

մէկ երրորդը միայն կը վճարէր, և այս շնորհին հանդէպ ի նշան երախտագիտութեան, օրը մէկ անգամ, առտուան ժամը 6—7, տարրական մաթէմատիկի վարժութիւններ ընել կուտար պատիկ աշակերտներուն:

Գլխաւորապէս 1843 տարւոյ վախճանին, Լուի բնագիտութեան առաջին մրցանակ մը առաւ Սէն—Լուի լիսէին մէջ որուն դասընթացներուն կը հետեւէր, և ընդհանուր մըրցումին մէջ՝ բնագիտութեան վեցերորդ մերձանակ մը (*accessit*): Եւ վարժապետանոց ընդունուած էր իբր չորրորդ աշակերտ:

Լուի ամիջապէս կ'իմացընէր Պ. Պարպէի թէ կը մտադրէր՝ օգուտ քաղելով իր պարապոյ օրերէն՝ կրկնութիւններ կատարել տալ Ֆէօյանդէններու անելին մէջ. այս առթիւ, հայրը սա նամակը կը գրէր իրեն.

«Գոհ եմ որ դասեր կուտաս Պ. Պարպէի դպրոցը... Շատ բարեացակամ եղաւ ան մեզի նկատմամբ. ուստի շատ կը փափագէի որ այդ մասին երախտագիտութիւնդ յայտնէիր անոր: Ուրեմն միշտ հաճոյակատար գտնուէ անոր հանդէպ: Այս ընթացքը պէտք է ունենաս չէ՛ թէ միայն քու հաշւոյդ, այլ նաեւ ուրիշներու հաշւոյն: Այս կերպով, անիկա պիտի թելադրուի՝ քեզ նկատմամբ ցոյց տուած վերաբերումը ունենալ նաեւ ուսումնատենչ ուրիշ պատանիներու նկատմամբ որոնք թերեւս, առանց ասոր, խորտակուած պիտի տեսնէին իրենց ապագան:»

Վեհանձնական սքանչելի գղացում որ, խիստ բնականօրէն, մինչեւ անժամօթներու վրայ կը տարածուի:

Դեռատի Լուի այնքան կ'աճապարէր վարժապետանոց մտնելու որ միւս աշակերտներէն քանի մը օր առաջ Բարիզ հասաւ: Խնդրեց որ թոյլտուութիւն շնորհուի իրեն և ներս ընդունուի. ուստի արտօնուեցաւ որ ամայի ննջասենեակին մէջ պառկի:

Շատ չանցած իր բովանդակ ճիգն ու բովանդակ մտածումը կ'ուղղէր դէպի գիտութիւնը որուն ամէնէն թանկագին և ամէնէն ազնիւ ներկայացուցիչներէն մէկը պիտի ըլլար Ֆրանսայի մէջ: Արդէն, 9 դեկտեմբեր 1842 թուականաւ նամակով մը, զգալի կ'ընէր՝ բնալուծութեան համար իր ունեցած խանդավառութիւնը:

«Կը հետեւի, կը գրէր, այն դասընթացքին զոր Սորպոնի մէջ՝ կը կատարէ Պ. Տիւմա՝ ժամանակիս ամէնէն նշանաւոր բնալոյծը: Չէք կրնար երեւակայել թէ ի՞նչ մեծ բազմութիւն մը կը դիմէ ներկայ ըլլալու այս դասընթացքին: Ընդարձակ սրահը միշտ լեցուն կ'ըլլայ: Կէս ժամ կանուխ երթալու է մարդ որ յարմար տեղ մը գրաւէ, ճիշտ ինչպէս կ'ընեն թատրոն գացողները: Նմանապէս, շատ կը ծափահարեն հոն: Վեց հարիւրէն եօթը հարիւր անձեր ներկայ կ'ըլլան միշտ:»

Օր մը, Պ. Տիւմա, մինչդեռ բնածխական թթուն հաստատուն վիճակի վերածելու փորձը

կը կատարէր, խնդրեց որ իր ունկնդիրներէն մէկը բարեյօժարութիւնն ունենայ իր թաշկինակին մէջ ընդունելու հաստատուն դարձած բնածխական թթուի այն ձիւնը: Եւ Լուի եղաւ որ, բեմին ոտքը նետուելով, իր թաշկինակին մէջ առաւ ձիւնի կտորը զոր վազելով

Այնտեղ կ'ընտելանար ընտելութեան գործիքներուն.

տարաւ Վարժապետանոց, ուր անմիջապէս, խանդավառութեամբ կրկնեց նշանաւոր բնաւոյժին գլխաւոր փորձերը: Իսկ գալով այն թաշկինակին որուն դպած էր Պ. Տիւմայի ձեռքը, հա՞րկ է ըսել. Լուի կրօնական երկիւղածութեամբ պահեց զայն:

Քիչ ատենէն, Լուի իր կիրակիները կը գործածէր այնպէս ինչպէս երազած էր: Զա-

նոնք կ'անցընէր Պ. Պարուէլի քով որ Պ. Տիւմայի պատրաստիչն էր: Այնտեղ կ'ընտելանար գործիքներուն և խելամուտ կ'ըլլար ձեռնավարութեան (manipulation):

Օր մը փոսփորի պատրաստութեան ձեռնարկեց:

Մսավաճառէն գներ էր ոսկորներ գորոնք սաստիկ տաքցուցեր էր, և զորս կը մտադրէր ենթարկել անհրաժեշտ նկատուած բոլոր փորձերուն, մասնաւորապէս միօրեայ ջեռուցման. առաւօտեան ժամը 4 էն մինչեւ իրիկուան ժամը 9: Վարժապետանոցին մէջ առաջին անգամն էր որ այսքան երկարատեւ ձեռնավարութեան մը կը մղուէին: Վասն որոյ, այն օրը յորում հնոցը պիտի վառէին, իրիկուան պահուն՝ Լուի անկողին մտնելու միջոցին չի կրնալով անհամբերութիւնը զսպել, կը տրտընջէր. «Դեռ եօթը ժամ սպասել պէտք է որ աշխատանոց իջնենք:»

Անիկա «աշխատանոցի սիւն» մը պիտի դառնար:

Եւ, երբ անոր ընկերները այս առթիւ կատակներ կ'ընէին, Շաբիւի բարեկամը անոնց կը պատասխանէր. «Կը տեսնէք թէ ի՞նչ պիտի ըլլայ Բասդէօր:»

Բնականաբար Լուի, գիտուն մը դառնալու ճամբուն մէջ մտած ըլլալով՝ չէր կրնար իրենները իրազեկ պահել ի մասին իր աշխատութեանց որոնք խիստ մասնագիտական էին և շատ ցամաք: Այնքան գորովալիւր, բայց այնքան ալ պարզ այդ անձերուն ի՞նչպէս բացատրելու էր՝ «գինեմրրատներու (tartrate) և գերա-

գինեմբրատներու» (paratartrate) վրայ կատարած հետազոտութիւնները:

Եւ սակայն ընդհատուած չէր թղթակցութիւնը ընդ մէջ ժիւրայի այն անկիւնին ուր կը գտնուէր ընտանիքը, և Բարիզի այն անկիւնին ուր հռչակաւոր վարժապետանոցին մէջ, կ'աշխատէր այն որդին, այն եղբայրը որուն վրայ աշխարհի յոյսեր դրուած էին:

Երբեմն երբեմն ժողով Բասդէօր՝ իր ելեւմտական մտահոգութիւնները կը հաղորդէր որդւոյն: Պրզանսոնի տօնավաճառներուն մէջ կաշիները միշտ լաւ չէին ծախուեր: Դեռատի բնալոյծը այն ատեն հետամուտ կ'ըլլար սորվելու ճարտարարուեստական այն յառաջդիմութիւնները որոնք պիտի կրնային գէթ մասամբ դիւրացնել խաղախորդի դժուարին արհեստը և որոնց վրայօք տեղեկութիւն պիտի հաղորդէր հօրը: Բայց ծերունին Բասդէօր, իմանալով որ, այս նոր եղանակներուն համեմատ, պէտք չէր ըլլար մորթերը հորերու մէջ երկար ժամանակ սպասցնել, անհանգիստ սրտով ինքն իրեն կը հարցնէր թէ այս կերպով պատրաստուած կաշիները գործածութեան յարմար կրնային ըլլալ միթէ:

Մեծ գգուշութիւն կ'ընէր որ մի՛ գուցէ յանդիմանութիւն կրէր իր կօշկակարներէն որոնք միշտ գովեստով կը խօսէին պզտիկ խաղախորդարանին արտադրած ապրանքներուն վրայ:

Այդ ժամանակամիջոցի՛ն է որ հօրն ու որդիին նամակներուն մէջ կը գտնուի իրապէս սրտայոյզ գաղափարի մը հետքը: Լուի որ

տղայ հասակին մէջ, ընդունած էր հօրը դասերերն ու խորհուրդները, իր կարգին, կը դառնար խորհրդապահ կրկնիչը այն ազնիւ մարդուն որ միշտ կը գանգատէր իր տգիտութենէն և որ կ'աղերսէր Բարիզի դեռատի գիտունին՝ ուսմանց ծրագիր մը ղրկել իրեն:

Եւ, սքանչելի փափկանկատութեամբ մը, Լուի կը պատասխանէր հօրը.

«Ուզածներդ անո՛ր համար կը ղրկեմ՝ քեզի որ կարող ըլլաս իբր ուսուցիչ օգտակար ըլլալ ժողէֆինին:»

Եւ յաճախ, Արպուայի իր փոքրիկ խաղախորդարանին մէջ, ծերունին Բասդէօր կը յամենար կանթեղի լոյսին տակ, ուսանելու համար քերականութեան կանոնները և լուծելու համար խնդիրներ ու, խորհելով իր սիրելի Լուիին վրայ որ գիտուն մը ըլլալու ճամբան բռնած էր, կը ժպտէր՝ հակած մնալով իր խոշոր տետրակին վրայ:

Բարի Լուի միմիայն խորհուրդ և ուսմանց ծրագիր չէր որ կը ղրկէր ծնողքին: Անոնց կը ղրկէր նաեւ նուէրներ, ինչպէս կը հասկըցուի ծերունի Բասդէօրին՝ իր որդւոյն ուղղած սա նամակէն, նամակ որ երկարապատում մէկ գլուխէ մը աւելի լաւ ցոյց կուտայ թէ ի՛նչ հրաշալի համաձայնութիւն և ի՛նչ սքանչելի վեհանձնութիւն տիրեցին միշտ՝ աշխարհի, աշխարհի անձնուէր և այնքան խորապէս ֆրանսացի այս Բասդէօրեան ընտանիքին մէջ:

«1 Յունվար 1848ին ընդունեցինք, կը

գրէր հայրը, զրկած առարկաներդ: Քոյրերուդ կը թողում քեզի շնորհակալութիւն յայտնելու գործը: Իսկ ես, անշուշտ, հազար անգամ նախամեծար պիտի համարէի որ այդ դրամը գրպանդ մնար և անկէ ճաշարան երթար՝ յատկացուելու համար քանի մը պատուական ճաշի որոնց միջոցին, պատուաւոր ընկերներու հետ, պիտի կրնայիր լաւ մը զուարճանալ: Շատ հազուագիւտ են այն ծնողքները, սիրելի տղաս, որ երջանկութիւն ունենան այսպիսի բաներ ըսելու՝ Բարիզ ապրող իրենց որդւոյն: Վասն որոյ՝ իմ բացատրութիւններէս գեր ի վեր աստիճանաւ գոհ եմ ես քենէ:»

Լուի գերընտիր որդի մը միայն չեղաւ: Հիմա, ահա՛, ափ առած է՝ մեծ գիտուն մը ըլլալու ճամբան:

Օր մը դեռատի բնալոյծը, բիւրեղներու վրայ կատարած իր բազմաթիւ փորձերովը մտազբաղ՝ և այլեւս վստահ լուծած ըլլալուն այն խնդիրը, որ մտահոգ կ'ընէր զինքը, ուրախութենէն սրտաթոււնդ կը բացագանչէ. «Գտայ ամէն բան»: Յետոյ դուրս կը նետուի աշխատանոցէն և կը գրկէ առաջին անձը որ վարժապետանոցի նրբանցքներուն մէջ իր դէմը կ'ելլէ: Բնագիտութեան ազնիւ պատրաստիչ մըն էր այդ անձը զոր ամիջապէս իրեն հետ կը տանի Լիւքսէնպուրկ որպէս զի իր գիւտը բացատրէ անոր:

Չենք կրնար հետեւիլ գիտնական Բասդէօրին ուսումնասիրութեանց զոր անիկա կա-

տարեց խմորումներու վրայ, շիրամի հիւանդութեան վրայ, ածխախտին վրայ, հաւերու քօլերային վրայ և պատուաստներուն վրայ: Բայց վերստին պիտի տեսնենք զինք՝ սքանչելի պայքարին առթիւ՝ մղուած ընդդէմ կատաղութեան, այն սոսկալի և խորհրդաւոր հիւանդութեան որուն յաղթող պիտի հանդիսանար:

Հոս խնդիրը չի կայանար միայն մեծ գիւտի մը վրայ որ պատուաբեր եղաւ Ֆրանսայի և սփոփարար դարձաւ բովանդակ մարդկութեան՝ այլ պիտի տեսնենք նաեւ որ այդ առթիւ՝ Բասդէօր սերտ բարեկամ կ'ըլլայ մանուկներու: Այս պարագայէն պիտի օգտուինք ընելու նաեւ պատմութիւնը Ալգասցի Ժօզէֆ Մէսդէրի որուն վրայ, առաջին անգամ փորձուեցաւ կատաղաբուժական ներարկումը. նոյնպէս և պատմութիւնը փոքրիկ հովիւին, Ժիւրիլի, որ ճշմարիտ պզտիկ հերոսի մը ընթացքը ունեցաւ:

Դ. — ԿԱՏԱՂՈՒԹԵԱՆ ԴԷՄ ՊԱՅՔԱՐ

Առտու մը — 1885 Յուլիս 6ին էր — Բասդէօրի աշխատանոցը եկաւ քաջ կին մը որ անոր կը բերէր իր որդին, Ալգասցի պզտիկ Ժօզէֆ Մէսդէրը, ինը տարեկան: Տղան տառապող մէկու մը երեւոյթն ունէր և դժուարաւ կը քալէր:

Մայրը, խիստ յուզուած, հետեւեալ պատմութիւնն ըրաւ Բասդէօրի.

— Պզտիկ ժողէֆս, երէկ չէ առջի օր, առտուն, կտրուկ ճամբով մը, Շէլսդատի սօտերը Մէսէնկօզի դպրոցը կ'երթար, երբ շուն մը՝ անոր վրայ նետուելով՝ զանի զգեստնեց:

Խեղճ պզտիկը, անկարող ինքզինքը պաշտպանելու, ձեռքերովը դէմքը գոցեց և ուրիշ

Տօփաքոյ խոհուդ տուա ինծի որ Բարիզ գամ:

բան չի կրցաւ ընել: Որմնադիր մը, որ հեռուէն տեսած էր պատահածը, երկաթեայ ձող մը առած՝ վազեց եկաւ: Կրկնակի հարուածներ տալով շանը, յաջողեցաւ անոր ժանքիններէն ազատել խեղճ տղաս զոր շողիքով ու արիւնով թաթաւուն՝ վեր առաւ գետնէն:

«Շունը այն ատեն եկաւ իր տիրոջը, թէ-

ոտոր վոնի, կողմը որ նպարավաճառ է Մէսէնկօզի մէջ, և անոր թեւը խածաւ: Թէոտոր վոն հրացանն առաւ ու շունն սպաննեց: Կենդանիին դիագնոսթիւն ըրին և անոր ստամոքսին մէջ՝ չոր խոտ, յարդ և փայտի կտորներ գտան:

Բնականաբար, շարունակեց մայրը լալով, երբ այս մանրամասնութիւններն իմացայ, նոյն իրիկունն իսկ որդիս Տոքդ. Վէպէրին տարի, ի վիլէ: Եւ տոքդէօրը խորհուրդ տուաւ ինծի որ հետեւեալ օրը ամիջապէս Բարիզ գամ և անցած դարձածը, ծայրէ ծայր պատմեմ ձեզի: Գիտեմ որ դուք բժիշկ չէք, բայց ըսին ինծի թէ կրնաք աղէկ խնամք տանիլ տղուս: Կ'ազատէք զանի. այնպէս չէ՞:

Նպարավաճառը, Թէոտոր վոն, շունին տէրը որ թեւէն խածնուած էր, ա՛ն ալ, ելած Բարիզ եկած էր տեսնելու համար պարոնը որ կատաղութիւնը կը բուժէր: Բասդէօր նախ նպարավաճառը կը քննէ և անոր վախը կը փարատէ: Հագուստներուն վրայ մնացեր էր շունին շողիքը որ շապիկին թիզանիքէն իսկ անդին չէր անցած:

Քաջ մարդը անմիջապէս Ալզաս գնաց նորէն:

Ժողէֆ Մէսդէրին գալով, Բասդէօր խորապէս յուզուեցաւ երբ՝ զանի քննելով՝ տեսաւ թէ տանըչորսէն պակաս չէր անոր վէրքերուն թիւը և թէ իրապէս կը չարչարուէր խեղճ տղան:

Սակայն գիտունը կը յաջողի ծածկել իր մտահոգութիւնը, և, վստահ ըլլալէ ետք թէ այս խեղճ կինը և իր որդին, Բարիգի մէջ ընկլուզած, ո՛չ մէկ բանի կարօտ պիտի մնային, յետմիջօրէի ժամադրութիւն մը կուտայ անոնց:

Բասդէօրի համար, փափուկ էր խնդիրը: Նոյն իսկ խղճի ահաւոր խնդիր մըն էր:

Անտարակո՛յս, 1880էն ի վեր, կ'ուսումնասիրէր այս խորհրդաւոր հիւանդութիւնը, կատաղութիւնը, և կըրցած էր կղզիացիներու ու մշակել մանրէն զոր գտած էր կատաղի կենդանեաց լորձուկներէն մէջ: Ասկէ աւելին ըրած էր. Ապացուցած էր թէ կարելի էր պատուաստել կամ կատաղութենէ զերծ պահել շուները երբ կատղած շուներէ խածուած ըլլային անոնք:

Միեւնոյն դարմանումը կարելի՞ էր յաջողութեամբ կիրարկել նաեւ մարդուն:

Հասկնալի է թէ որչա՛փ կը վարանէր Բասդէօր՝ այդքան սոսկալի փորձ մը կատարել փոքրիկ Ժօզէֆ Մէսդէրի վրայ:

Արդէն արիասիրտ գիտունը խորհած էր՝ նոյն իսկ ինքն իր վրայ փորձել դարմանը, և իր մարմինը պատուաստել կատաղութեան ժահրով, որպէսզի կասեցունէ յետոյ անոր արդիւնքները:

Բայց, երկար պայմանաժամով փորձեր ընելու ժամանակը չէր:

Պէտք էր շուտով որոշում տալ:

Սահող մէն մի վայրկեան անտարակոյս կը

ծանրանացընէր չարիքը զոր՝ ա՛յնքան վայրագօրէն խածատուած փոքրիկ Ալգասցին կը կրէր իր մէջ:

Ուստի Լուի Բասդէօր որոշեց տեսնել Վիւլբիանը որ՝ ուղղադատ և շատ անկեղծ մարդ՝ շղային դրութեան վրայ տուած իր դասերուն մէջ բարեգէպ կերպով մատնանիշ ըրած էր այն օգուտը զոր՝ մարդիկը խնամելու համար՝ կարելի էր քաղել, կենդանիներուն վրայ կատարուած փորձերէն:

Բասդէօր կը պատմէ Վիւլբիանի թէ ի՞նչ վիճակի մէջ կը գտնուի պզտիկ Մէսդէրը: Իրաւունք ունի՞ այս տղուն վրայ ի գործ դնելու փորձեր որոնք, մինչեւ այն օրը, կենդանիներու վրայ միայն կիրարկած է:

— Ինչո՞ւ չէ, կը յայտարարէ Վիւլբիան առանց վարանելու: Շուներուն վրայ կատարուած այս փորձերը բաւական համոզիչ կը թուին ինծի, այնպէս որ կրնանք նոյն յաջողութիւնը ակնկալել նաեւ մարդու վրայ:

— Կատաղութեան դէմ ազդու միջոց մը կա՞յ իրաւ, կ'առարկէր Բասդէօր գլուխը ցնցելով: Եւ երբ կը խորհիմ թէ այս խեղճ տղուն վերքերը՝ որոնցմով ծածկուած է մարմինը՝ ատրաշէկ երկաթով չէ՞ որ խարանուած են: Ի՞նչ կրնայ արժել՝ փենակնային թթուով կատարուած խարանում մը՝ ա՛յն ալ դէպքէն տասներկու ժամ ետքը:

— Շատ պարզ է, վերջապէս կ'ըսէ Վիւլբիան ազդուութեամբ: Եթէ այս դժբաղդ տղուն

համար որ եւ է բան մը չի փորձուի, գրէթէ ստոյգ է որ պիտի մեռնի կատաղութեան հիւ-
ւանդութենէն: Եթէ, ընդհակառակը, անոր
վրայ ի գործ դրուի դարմանում մը որ արդէն
իր փորձերը տուած է կենդանեաց վրայ, զանի
մահուընէ փրկելու հաւանականութիւն մը աւե-
լի՝ կ'ըլլայ: Հեւեաբար, նմանօրինակ պարա-
գայի մէջ, կատաղութեան դէմ պատուաստումը
չէ թէ իրաւունք մըն է, այլ պարտք մը:

Բասդէօր կարեւոր կը նկատէ խորհրդակ-
ցիլ նոյնպէս Տոքդ. Կրանշէի հետ որ Աշխատա-
նոցին մէջ կը գործէր և որ անոր փորձերով
կը հետաքրքրուէր միշտ:

Ու, քանի մը ժամ ետքը, Վիւլբիան ու
Կրանշէն կուգային՝ փոքրիկ Ժօզէֆ Մէսդէրը
տեսնելու և անոր վէրքերը քննելու: Անոնց
կարծիքով, վարանումի ո՛չ մէկ պատճառ կար:
Պէտք էր, նոյն իսկ իրիկունը, կատարել առա-
ջին պատուաստումը:

Ահա ուրեմն Բասդէօր որ՝ ամենայն զգու-
շութեամբ՝ ձեռնամուխ կ'ըլլայ այս ահարկու
փորձին: Իր պատուաստը պիտի առնէր ողնա-
ծուծէն այն կենդանեաց որոնց կատաղութիւնը
հաստատուած էր: Որոշեց ընտրեց նախ ամէ-
նէն հեռաւոր ողնածուծը, այսինքն՝ ո եւ է ժահ-
րաւորութենէ զերծ տասնըչորս օրուան ողնա-
ծուծը՝ և յետոյ ելաւ հասաւ մինչեւ ամէնէն
թարմ ողնածուծերուն:

Պատուաստումը, սակայն, դիւրին էր:

Բրավացի գրեխով փոքրիկ Մէսդէրին կող-

ին ներարկեցին՝ ողնածուծին մէկ մասնիկովը
պատրաստուած հեղուկէն քանի մը կաթիլ:

Տղան սկսած էր լալ առաջուց՝ իբր թէ
սոսկալի գործողութիւն մըն էր զոր պիտի
կատարէին վրան:

Բայց շատ շուտ հազարտեցաւ երբ հասկը-
ցաւ թէ որչա՛փ թեթեւ էր կծումը:

Եւ յետոյ շա՛տ լաւ կը խնամէին զինքը,
շատ կը շփացնէին:

Իր մայրիկին հետ՝ դրած էին զանի Ռո-
լէնի հինաւուրց գօլէժին մէկ սենեակին մէջ:
Քիչ ատենէն աշխատանոցին վարժուեցաւ:
Շատ կը զուարճանար դիտելով հաւերը, հնդիկ
խոզերը և ճերմակ մուկերը որոնք առանց
մտքէ անցընելու վտանգը՝ զոհողութեան ժա-
մուն կըսպասէին այնտեղ: Փոքրիկ Մէսդէրը
մինչեւ իսկ յաջողեցաւ բարեխօսութեամբ՝
այս ապագայ զոհերէն մէկ քանիին կեանքը
ազատել:

Չորս օր ետքը, Բասդէօր, անձկալից, բայց
քիչ մը վստահ, կը գրէր իր փեսային:

«Ամէն ինչ լաւ կ'ընթանայ: Տղուն քունն
աղէկ, ախորժակը բաց է, և մէկ օրէն միւսը,
պատուաստումներուն նիւթը՝ առանց ամենա-
փոքր հետք թողելու՝ կը ծծուի մարմինէն:
Իրաւ է որ դեռ չեմ հասած հակալիշոող պատ-
ուաստումներուն, որոնք պիտի կատարուին
երեքշաբթի, չորեքշաբթի և հինգշաբթի: Եթէ,
յառաջիկայ երեք շաբաթներու ընթացքին,
տղուն առողջութիւնը անայլայլ մնայ, փոր-

ձին յաջողութիւնը՝ ըստ իս ապահով պէտք է նկատուի։ Ամէն պարագայի մէջ, օգոստոս 1ին, այս տղան ու իր մայրը նորէն Մէսէնկոդ պիտի դրկեմ, այս ազնիւ անձերուն միջոցաւ, սակայն, դիտողութեան զրոյթիւն մը հաստատելով։»

Լուի Բասթորն եր ու ինն ջերմ ունեւ։

Այսու ամենայնիւ, պատուաստումները քանի՛ աւելի ժահրաւոր կը դառնային, անհանգստութիւնը այնքան աւելի կը պաշարէր Բասթէօրը, որ չէր կրնար ընտելանալ այն գաղափարին թէ ինք վերին իրաւասութեամբ կատարելու էր գործողութիւնը իր պղտիկ հիւանդին վրայ։

Մէկ կողմէն կը խանդավառուէր խորհելով թէ դարուն բժշկական ամէնէն մեծ մէկ եղելութիւնը պիտի իրականացընէր, և միւս կողմէն անձկութեան կը մատնուէր վախնալով որ չպիտի յաջողէր փրկել խեղճ տղան որ այդ ահաւոր փորձին առարկան դարձած էր։

Եթէ փոքրիկ Ժօզէֆ Մէսդէրը կը շարունակէր առողջ մնալ և բարեբաղդ մէկու մը պէս քնանալ, Լուի Բասթէօրն էր որ, հիմա, ջերմ ունէր և չէր քնանար գիշերները։

Գիտունը, այլեւս չէր կրնար աշխատիլ

Գիշերը, ահռելի երազներ կը տեսնէր։ Իրեն այնպէս կ'երեւար թէ փոքրիկ հիւանդը՝ կատաղութենէն հեղձամղձուկ կը խեղդուէր։

Դարմանումը տասը օր տեւեց։ Ժօզէֆ Մէսդէր տասներկու անգամ պատուաստուեցաւ։ Եւ իբր պատուաստ գործածուած ողնածուծերուն ժահրաւորութիւնը աստիճանաբար կը սաստկանար։ Յուլիս 16, առտուան ժամը 11 ին, Բասթէօր համարձակեցաւ նոյն իսկ մէկ օրուան մը ողնածուծով կատարել պատուաստումը, այն ողնածուծով որ անվրէպ կատաղութիւն կուտար ճագարներուն, և՛ պատուաստումէն եօթը օր ետք, առ առաւելն։

Ասիկա ամէնէն ստոյգ հակակշիռն էր ախտագերծումի և նախզգուշութեան որոնք ձեռք կը բերուէին շնորհիւ դարմանումին։

Այս վերջին, ահաւոր փորձին իրիկունը, փոքրիկ Մէսդէրը որ հիմա ջերմ սիրով կը սիրէր իր «սիրելի պարոն Բասթէօր»ը, անկո-

դին երթալէ առաջ գրկեց զանի: Խաղաղ գիշեր մը պիտի անցընէր:

Գալով Բասդէօրի, չքնացաւ անիկա, իր անքունութեան մէջ երեւակայելով թէ պիտի մեռնէր տղան:

Եւ սակայն, իր աշխատանոցին մէջ, գիտունը մեծ վստահութիւն կը տածէր արժէքին վրայ այն փորձերուն որոնք յաջողութիւն կը խոստանային իրեն:

Փոքրիկ Մէսդէրը, դարմանումէն ետք, յանձնուեցաւ Տօքդ. Կրանչէի և յուլիս 27ին վերադարձաւ Ալզաս:

Հոկտեմբեր 26ին, Բասդէօր, Գիտութեանց Ազգայնականացիին ուղղած մէկ հաղորդագրութեանը մէջ, կրցաւ բացատրել այն դարմանումը որուն բովէն անցուցած էր փոքրիկ Մէսդէրը: Արդ, երեք ամիս և երեք շաբաթ անցած էին, և տղուն վիճակը լաւ էր միշտ:

Այն ատեն Վիլլիքէն ոտք ելաւ, և ըսաւ.

«Ազգայնական չպիտի զարմանայ եթէ, իբրեւ անդամ բժշկական և վիրաբուժական բաժնին, խօսք կ'ուզեմ բացատրելու համար սքանչացումի այն զգացումները զորս կը ներշնչեն ինծի Բասդէօրի հաղորդագրութիւնները: Վստահ եմ որ այս զգացումներուն մասնակից կ'ըլլայ ամբողջ բժշկական մարմինը:

«Կատաղութիւնը, այս սոսկալի հիւանդութիւնը, որուն դէմ դարմանական ամէն փորձեր մինչեւ այսօր ապարդիւն մնացած էին՝ գտած է վերջապէս իր դարմանը...»

Ե. — ԱՆՁՆՈՒԻՐԱԿԱՆ ԱՐԱՐՔ ՄԸ

Ժիւրայի մէջ, Վիլլեր-Ֆարլէյ համայնքին մօտերը, վեց փոքր հովիւներ իրենց հօտերուն պահպանութիւնը կ'ընէին: Յանկարծ կը տեսնեն խոշոր շուն մը՝ բերանը շողիքով լեցուն, որ ճամբէն կ'երթար:

«Խենդ շուն մը» կը պոռայ փոքրիկ հովիւներէն մէկը, որ կ'ուզէր ըսել. «Կատաղած շուն մը:»

Միւս տղաքը լաւ հասկցած են ատիկա, և ճիշտ արձակելով կը փախչին, մանաւանդ որ շունը, զանոնք տեսած ըլլալով, շեղած էր ճամբէն և կուգար անոնց վրայ յարձակելու:

Հովիւներէն ամենէն մեծը, Ժիւրիլ, որ տասնըհինգ տարեկան պիտի ըլլար, մէկ բանէ մը միայն կը վախնայ. մի գուցէ խոշոր «խենդ շուն»ը ընկերներուն ետեւէն հասնի և զանոնք խածնէ: Քաջաբար, կանգ կ'առնէ որպէս զի պաշտպանէ անոնց փախուստը:

Շունը առաջ կուգայ շարունակ:

Առանց տատամսելու, Ժիւրիլ, խարաղանովը զինուած՝ ուղղակի կենդանիին վրայ կը քալէ, և կը ջանայ անոր ճամբան կտրել:

Մէկ ոստումով, շունը կը նետուի դեռատիքաջ հովիւին վրայ և անոր ձախ ձեռքը կը խածնէ:

Սոսկալի կռիւ մըն է կ'սկսի, և Ժիւրիլ՝ վերջապէս՝ գետին կը գլորէ շունը: Այն ատեն տղան, աջ ձեռքովը, կը բանայ կատաղած կեն-

դանիին երախը, և կ'ազատէ ձախ ձեռքը որ
իբրեւ թէ մամուլի մէջ՝ սեղմուած բռնուած
էր: Այս կռիւին ատենը, տղուն աջ ձեռքը
ծանր վէրքեր ստացած է. բայց նորէն թող
չի տար շունը որուն վիզէն կրցած է բռնել
ամուր մը:

Ձախ ձեռքը մամուլի մէջ բռնուած էր:

հարուած է և կ'ըս-
պանէ:
Յետոյ, բոլորովին վստահ ըլլալու համար
թէ կենդանին այլ եւս չպիտի խածնէ, կը
քաշէ կը տանի գայն մինչեւ առուակը որ մար-
գագետնին երկայնքին կը վազէ, և քանի մը վայ-
կեան անոր գլուխը շուրին մէջ կը բռնէ:

Այս անգամ շունը մեռած է կատարելապէս:

Բայց, կռիւի միջոցին, Ժիւրիի ձեռքէն
վար ինկած է խա-
րազանը: Պզտիկ եղ-
բօրը կը պոռայ որ
գայն վերցընէ իրեն
տայ: Տղան լսած է
ձայնը և հասկցած:
Արիաբար ետ կը
դառնայ, խարազա-
նը կ'առնէ և մեծ
եղբօրը կուտայ:

Ժիւրի, խարազա-
նին փոկովը շուտ
մը կապած է շունին
երախը զոր մոյկովը
կը հարուածէ, կը

հարուած է և կ'ըս-

Ընկերակցութեամբ միւս տղոցը զորս քա-
ջաբար ,պաշտպանած է Ժիւրի կը վերադառ-
նայ կուգայ Վիլէր-Ֆարլէյ:

Գիւղին մէջ, արդիւ կը փութան, քաջ
պզտիկ հովիւին շուրջը կը խոնուին: Առաջին
անգամ կը դարմանեն, կը պատեն շան ակռային
բայած վէրքերը: Յետոյ կ'երթան կը փնտռեն
շունին գիակը: Երկու անասնաբուժները որոնք
կենդանիին գիագննութեան ձեռնամուխ կ'ըլ-
լան, առանց վարանելու կը հաստատեն թէ ար-
դարեւ կատարած էր անիկա:

Վիլէր-Ֆարլէյի շահապը կը ճանչնար Բաս-
դէօրը և գիտէր թէ անիկա ուսումնասիրու-
թիւններ կը կատարէր կատարութեան վրայ:
Կը փութայ ուրեմն կը գրէ գիտունին. անոր կը
պատմէ Ժիւրիին կատարած անձնուիրական
արարքը և կը յայտնէ այն վախը զոր Վիլէր-
Ֆարլէյի մէջ ա էն մարդ ունի զի մի՛ գուցէ
խեղճ պզտիկ հովիւը տաժանելի ցաւերով մեռ-
նի՝ զոհ ըլլալով իր անձնուիրութեան:

Բասդէօր կը պատասխանէ անմիջապէս:

Կը բացատրէ թէ արդարեւ յաջողած է՝ կա-
տարութեան հակազդելու կարողութեամբ օժտել
շունները, մինչեւ իսկ եթէ անոնք վեց կամ
ութը օրէի վեր խածատուած ըլլան. բայց թէ,
մարդու համար, մէկ անգամ մը միայն, թէեւ
յաջողութեա բ, կիրարկած է իր մեթոտը Ալ-
գասցի պզտիկ Ժօզէֆ Մէսգէրի վրայ:

Գալով դեռատի Ժիւրիին, Բասդէօր կ'ա-
ւելցընէ թէ կազմ ու պատրաստ է ընդունելու
զանի և խնամելու:

«Քովս, աշխատանոցին մէկ սենեակին մէջ պիտի պահեմ զանի, կը գրէ: Հսկողութիւն պիտի ըլլայ վրան, ապա պիտի ըլլայ երթալու գալու և երբեք անկողին չպիտի պառկի: Միայն թէ ամէն օր պիտի կրէ թեթեւ կծու մը որ գնդասեղի մը հարուածին չափ միայն ցաւ պիտի պատճառէ:

Աղտեցին մեծ գիտունին ազատել իրենց զաւակը:

Փոքրիկ հովիւին, ժիւրիւի, ընտանիքը անապարեց, Բարիկ տարաւ զանի:

Բայց տղան խածնուելէն ի վեր՝ ամբողջ վեց օրեր սահեր անցեր էին արդէն:

Անտարակոյս Բասդէօր կըրցած էր ժօզէֆ Մէսդէրը ազատել: Բայց փոքրիկ Ալգասցին՝ խածնուելէն երկուք ու կէս օր ետքը միայն

ամիջապէս խնամուած էր. մինչդեռ ժիւրիւի պարագան տարբերէր. վեց օր ետքն էր որ խնամք պիտի ընդունէր:

Թէեւ այս երկրորդ պարագան, աւելի անազան՝ լուրջ երկիւղներ ազդեց Բասդէօրի, բայց դա՛րձեալ սկսեց անմիջապէս դարմանել քաջասիրտ փոքրիկ հովիւը:

Հիմա կատաղաբուժական սպասարկութիւնը խնամով կազմակերպուած էր, և աշխատանոցի մեծ սրահին մէջ, Բասդէօր իրեն օգնական ունէր երկու անձնուէր աշխատակիցներ Պ. Պ. Շամբէրլան և Բու:

Ամէն առաւօտ, ուրիշ աշխատակից մը, Էօժէն Վիալա, կը պատրաստէր ողնածուծերը որոնք պատուաստումի պիտի ծառայէին: Փոքրիկ խուցի մը մէջ, որուն բարեխառնութիւնը 20—23 աստիճանի վրայ կը պահպանուէր, կարգով կը շարուէին ամլացեալ սրուակներ որոնք կը պարուակէին՝ կատղած կենդանիներու պատկանած ողնածուծեր: Բոցէ անցած մկրատներով, Էօժէն Վիալա մանր կտորներու կը վերածէր այս ողնածուծերէն ամէն մէկը զորոնք յետոյ կը դնէր ոտնաւոր պզտիկ գաւաթներու մէջ: Գաւաթներու շարքին գլուխը կը գտնուէր այս ողնածուծերէն ամէնէն հինը որ տասնըչորս օրուանէր: Այս շարքին, միւսածայրը, սրուակէ սրուակ փոխուելով, կը գտնուէր ամէնէն թարմ ողնածուծը:

Այնուհետեւ, ծծակի մը միջոցաւ գնդաձեւ շիշի մը մէջէն քանի մը կաթիլ հորթի արգանակ հանելով՝ պատրաստիչը զանոնք կը

լեցընէր ամլացեալ այս փոքր գաւաթներուն մէջ: Յետոյ, ապակիէ գաւազանիկով մը, ամէնը մէկ կը խառնէր, կը թրմէր:

Պատուաստի սահմանուած հեղուկը պատ-
րաստ էր:

Մէն մի գաւաթ իր վրայ՝ ողնածուծին
թուականը կը կրէր:

Այնինչ օրէն սկսեալ խաժատուած ու դար-
մանի ենթարկուած քանի շարք անձեր ու ըլ-
լային, նոյնքան շարք ալ գաւաթներ կը գըտ-
նուէին, թղթէ խուփով մը փոշիներուն դէմ
պահպանուած:

Եւ Բասդէօր՝ գլուխ կը կենար կը հսկէր
այս ամէն գործողութեանց վրայ:

Մինչդեռ փոքրիկ հովիւը Ժիւրիլ, աշխա-
տանոցին մէջ, ուշագիւր խնամոց առարկայ
կը դադնար, մտքէն չէր անցընէր թէ ականա-
ւոր մարդոց մէկ ժողովին մէջ իր վրայ կը
խօսուէր:

Արդարեւ, Բասդէօր, գիտութեանց Ագա-
դէմեային մէջ, Ժիւրիլին վրայ խօսած էր ու
պատմած դեռատի հովիւին արարքը: Այն ատեն,
ակադէմական մը, լարէյ պարոնը, Բասդէօրի
կարեւոր գիւտը ողջունելէ ետքը, հետեւեալ
կերպով արտայայտուեցաւ:

«Ան ուր անմիջապէս ներշնչումն ու արի-
ութիւնը, ճարպիկութիւնը և ուժը ունեցաւ
կապելու սարսափահար ներկաներու կեան-
քին սպառնացող շունին ցուկը, ա՛ն կըրցաւ
զսպել մոլեգնոտ կենդանին և թոյլ չտալ որ

աւելի հեռուները տարածէ ահաբեկումը. արի-
ական այսպիսի գործ մը արժանի՛ է վարձա-
րութեան: Ասո՛ր համար, պատիւն ունիմ
խնդրելու գիտութեանց Ակադէմիէն՝ Քրանսա-
կան Ագադէմիին յանձնարարել այս դեռատի
հովիւը որ, քաջութեան ա՛յսքան վեհանձնա-
կան օրինակ մը տալով, աներկբայօրէն արժա-
նացած է առաքինութեան մրցանակի:»

Ամէն պարագայի մէջ, Ալդասցի փոքրիկ
Մէսդէրին պէս, դեռատի հովիւը՝ Ժիւրիլ՝ իրեն
սպառնացող կատաղութենէն բժշկուեցաւ: Ար-
դարեւ, իր դարմանումէն երեք ամիս ետքը,
սքանչելի առողջութիւն ունէր: Վերադար-
ձած էր Վիլէր-Ֆարլէյ ուր կարի՛ սրտա-
յոյզ սա նամակը կ'ընդունէր մեծ գիտունէն ու
ազատէր էր զինքը:

«Միրելիդ իմ Ժիւրիլ, կը գրէր Բասդէօր
փոքրիկ հովիւին, քու նամակներդ ամէնն ալ
ընդունած եմ: Առողջութեանդ մասին տուած
լուրերդ մեծ հաճոյք կը պատճառեն ինծի:
Տիկին Բասդէօր շնորհակալութիւն կը յայտնէ
քեզի՛ դրկած ընծայիդ համար: Ինծի հետ ա՛ն
ալ, աշխատանոցին բոլոր մարդիկն ալ, կը մաղ-
թեն որ միշտ առողջ ըլլաս և կարելի եղածին
չափ շատ յառաջդիմութիւններ ընես ընթեր-
ցանութեան, գրավաժութեան և թուաբանու-
թեան մէջ: Բայց մեծ փոյթ տար որ ուղղա-
գրութեան վարժուիս: Ո՛ւր դպրոց կ'երթաս:
Ո՛վ դաս կուտայ քեզի:

Կըրցածիդ չափ կ'աշխատի՞ս տունին մէջ:
Գիտես դուն թէ Ժօզէֆ Մէսդէր, առաջին

պատուաստուողը, յաճախ կը գրէ ինծի: Արդ, կը տեսնեմ որ ան թէ՛կ հազիւ տասը տարեկան կայ, քենէ աւելի շուտ կը յառաջդիմէ: Ուրեմն կրցածիդ չափ շատ աշխատէ: Ընկերներուդ հետ քիչ խաղա և ամէն բանի մէջ հետեւէ վարժապետներուդ խրատներուն և հօրդ մօրդ խորհուրդներուն:

«Իմ կողմանէս բարեւ ըրէ Պ. Բէրոյին, Վիլէր-Ֆարլէյի շահապին: Եթէ անիկա կանխահոգութիւն ունեցած չ'ըլլար, թերեւս կատաղութեան հիւանդութենէն բռնուած պիտի ըլլայիր դուն, և կատաղութեան հիւանդութենէ բռնուիլ՝ կը նշանակէ անխուսափելի կերպով մեռնիլ: Հետեւաբար, մեծապէս երախտապարտ ես դուն անոր: Ողջ լեր և ցտեսութիւն:»

Այս նամակը ցոյց կուտայ թէ ինչ սիրտ ունէր Լուի Բասդէօր: Գիտնական մը չէր միայն: Իսկապէս բարի էր և բարիք ընելու առիթը ձեռքէ չէր հաներ երբեք:

Սրտայոյզ և միանգամայն սքանչելի չէ՞ տեսնել թէ այս մարդը, որ իր գլխուն մէջ ա՛յնքան լուրջ և ա՛յնքան կարեւոր խորհուրդներ կը կրէր, երբեմն երբեմն կը մոռնար այդ խորհուրդները ու ինքզինքը ամէնէ փոքրերուն կարգին կ'իջեցնէր որպէս զի քաջալերէր զանոնք և ուղիղ ճամբան ցոյց տար անոնց:

Եւ միշտ վառ էր իր հոգածութիւնը:

Երբեք չէր մոռար զանոնք զորս խնամած էր:

Ահաւասիկ դարձեալ քանի մը սիրուն տղեր զորս կ'ուզէր աղքատ տղու մը որ,

աշխատանոցին մէջ, ենթարկուած էր կատաղաբուժական դարմանումի:

«Իմ սիրելի՛ պատիկ Կէյտոնս, կը գրէր Բասդէօր, ինչո՞ւ համար, խոստումիդ համաձայն, քու վրայօքդ լուրեր չես տար ինծի: Կը վախճամ որ մի՛ գուցէ գրել չգիտնաս: Եթէ այդպէս է, ամէն ճիգ թափէ որ լաւ կարդալ, լաւ գրել սորվիս: Եթէ՛ պարապոյ ժամեր ունենալու և ուսուցչի վարձք վճարելու համար, դրամի պէտք ունիս, տեղեկութիւն տուր ինծի: Խոստմաւից դիմագիծդ քեզի նկատմամբ մեծ շահագրգռութիւն արթնցուց իմ մէջս: Այն համոզումն ունիմ ես թէ դուն շատ լաւ կրնաս բան սորվիլ և թէ ապագային կրնաս յարմար գործի մը մտնել: Վերջապէս իրազեկ ըրէ զիս բնտանիքիդ վիճակին:

«Հայրդ, մայրդ ո՞ղջ են: Եղբայր ու քոյր ունի՞ս: Եթէ չես կրնար գրել, իմ հարցումներուս պատասխանը գրել տուր ձեր համայնքի շահապին, ուսուցիչին, երէցին և ինծի զրկէ: Ողջ լեր, ցտեսութիւն:

«Այս նամակիս կը յարակցեմ ահա 10 ֆրանքնոց վճարագիր մը:»

Այս տղերը կարգալով, մարդ կը հասկնայ թէ քաղցրահամբոյր և սիրալիւր դաստիարակութիւնը ո՞րպիսի բարեղէպ ազդեցութիւն կրնայ ընել մեծ մտքի մը վրայ: Ընթերցողը իր աչքին առջեւ կը բերէ Լուի Բասդէօրը Արպուլայի իրենց տնակին մէջ հօրը բարեկամական խորհուրդներուն անսացող, և մօրն ու քոյրերուն սրտայոյզ զեղուն խնամքներուն

երախտագէտ: Հո՛ն է որ ստացած է այն բա-
րութիւնը և այն վեհանձնութիւնը որոնցմով,
ապագային, փոքրագոյններուն վստահութիւնն
ու ժպիտը պիտի գրաւէր: Եւ անոնք իրենց
այդ վստահութեանը մէջ չեն խաբուիր:

Ինչպէս նախատեսած էր մեծ գիտունը,
գտնուեցան հակառակորդներ որոնք ջանացին՝
վարկաբեկելով անոր մեթոտը՝ օգտագոծել մա-
հուան առաջին դէպքը որ տեղի ունեցած էր
հակառակ կատարուած դարմանումին:

Եւ մինչեւ իսկ, որովհետեւ Նիւ-Եօրքէն
հեռագրալուր մը կը ծանուցանէր թէ կատղած
շուններէ խածատուած չորս տղաքներ Բարիդ
պիտի գային, եղան դժգոհներ, կամ նախան-
ձոտներ որոնք յայտարարեցին թէ եթէ այդ
տղոց ծնողքը աւելի լաւ տեղեկութիւն առած
ըլլային, այս երկար ու անօգուտ ճամբորդու-
թիւնը կատարել տուած չպիտի ըլլային
անոնց:

Ամերիկացի չորս պզտիկները, որոնք գոր-
ծաւոր ընտանիքներու գաւազներ էին, կըրցած
էին Բարիդ գալ՝ շնորհիւ «Նիւ-Եօրք Հերալտ»ի
կողմանէ բացուած հանգանակութեան:

Ասկէ կրնանք հասկնալ թէ անոնց ճամ-
բորդութիւնը ծանուցուեցաւ հանրութեան և
անոնց դարմանումին վրայ հետաքրքիր կեր-
պով հոկողութիւն կատարուեցաւ:

Չորս տղոցմէն ամէնէն փոքրը հինգ տա-
րեկան էր:

Առաջին պատուաստումին, այս տղեկը,

շատ զարմանալով որ ասեղին խայթումը ա՛յն-
քան թեթեւ եղած էր, առանց քաշուելու ըսաւ.

«Մինակ ասո՞ր համար էր որ այսքան եր-
մար ճամբորդութիւն մը կատարեցինք:»

Ամերիկացի չորս պզտիկները բժշկուեցան,
և երբ նորէն Ամերիկա եկան, բազմութիւնը,
անոնց ժամանումին սպասելով՝ կը խոնուէր
քարափին վրայ: Եւ հարցումներու տարափ մը
կը թափէին տղոց վրայ «Ի մասին այն հոշա-
կաւոր գիտունին որ այնքան լաւ խնամած էր
զիրենք:»

Փոքրիկ Ամերիկացիները կը յիշէին մա-
նաւանդ թէ «համբաւաւոր գիտուն»ը ազնիւ
մարդ մըն էր որ բարի ժպիտով մը կը ժպտէր
իրենց և սիրալիր հոգածութեան առակայ դար-
ձուցած էր զիրենք:

Եւ քաջագէպ է որ մեծն Բասդէօրի կեն-
սագրական այս յիշատակները աւարտենք ի մէջ
բերելով իր այն խօսքը զոր ըսաւ ի պատաս-
խան մէկու մը որ մանուկներու վրայօք կը
խօսէր անոր.

«Երբ տղու մը կը մօտենամ, երկու զգա-
ցումներ կը ներշնչէ ան ինծի. Գորովի զգա-
ցումներեկային համար, յարգանքի զգացում այն
դիրքին համար որուն կրնայ հասնիլ ան
օր մը:»

Ամէն ուսանողի անհրաժեշտ և խիստ
պիտանի գիրք մը

ԲԱՌԱՐԱՆ

ՀԱՅԵՐԷՆ-ՓՐԱՆՍԵՐԷՆ

ՄԻՋՐԱՆ ՅՈՎՀԱՆՆԷՍԵԱՆ

1072 էջերու մէջ բովանդակուած են Ֆրանսերէն գեղեցկահիւս լեզուի ամենէն թագուն գանձերը ընտիր և դիւրմբոնելի դասակարգութեամբ մը: Ողբացեալ հեղինակը իր մահուընէ քիչ ժամանակ առաջ լրացուցած է սոյն աշխատասիրութիւնը ի գոհացում և դիւրութիւն հայ ժրաջան ուսանողութեան:

Ընտիր լաթակազմ գին 400 դրուշ:

<< Ազգային գրադարան

NL0148812

ԳՐԱՏՈՒՆ ՊԻՄԵՆ ԶԱՐԴԱՐԵԱՆ

Կ. Պոլիս, Զաւմաւերլար քիւ 73

ՊԱՏԱՆԻՆԵՐՈՒ ԵՒ ՄԱՆՈՒԿՆԵՐՈՒ ԸՆԹԵՐՑՄԱՆ

Գ Ի Ր Ք Ե Ր

Աֆյօր Եղբայր մանկան մը պատմութիւնը 1924	46
Բեռոյի մանկապէտեր 1925	50
Իրոց ու Բրոց Դ. Վ. Սրտամեծեանց 1910	50
Դիւքում մասանիկն առասպելը Ս. Շալմեան 1925	10
Երեց հշիկի կենսագրութիւնը Չիկապի 1905	25
Ընտիր աղջկունիք Մ. Յովնաննիկեան 1922	30
ժընըվիի Բր. Շմիտ 1924	40
Կիլիկիոյ մանրորդութիւնը ի լիլիպոս Սուիֆթ 1922	10
Համաստեղութիւններ Մ. Հանեսեան 1911	20
Հանրագիտակ Զ. Դ. Պապեան 1922	150
Հերովդիս Դ. Պաշաստեան	50
Մեծ գիտուն մը (Բաւդեօր) Հանրի Բեյլի 1926	15
Ուղեւորութիւն դէպի Երրիս կեդրոնը Ժ. Վերն 1910	50
Պատմութիւն Բոսիւսի Բոնիգոքի 1925	50
Պիլմեծ Բաղաֆի Պատմութիւնը Տ. Չիքունի 1910	30
Ստամբուլ տուն Տ. Չիքունի 1910	50
Սասունցի Դաւիթ Դ. Վ. Սրտամեծեանց 1910	20
Սասունցի զաւակը Ա. Նաւարեան 1924	10
Վիկենտիկի վաճառականը Չ. Եւ Մ. Լեւ 1910	15
Տիկեմաւ աշխարհաբար Եւ պատկերազարդ Ֆեհլուն 1860	400
Փայտաշէն իրաւիքի միւնիքը սպիտակ տունը 1916	160
Փոքրիկ Ժամագործը Մ. Ֆարեհ 1925	15
Քեօր օղի սրկածներ Ղ. Աղայեան 1924	10